

Danica Pinterović

Život i rad Jovana Gojkovića

I.

(Odlomci iz autobiografije)

»Rodio sam se 11. IV. 1898. u Beču. Premda sam cijelim svojim bićem težio slikarstvu, moj otac je odlučio, da budem trgovac.

G. 1916. postao sam vojnik, i kada sam u oktobru te iste godine pošao na rumunjsku frontu, nalazila se u mom rancu, kraj kobasice i vojničkog kruha, moja bilježnica za skice i olovka.

G. 1918. postao sam poljski crtač kod štaba 12. ulanske regimente. Moje veselje bilo je neograničeno. Bukovina, dolina Putne, Galicija, i konačno Italija, dali su mi mnoštvo lijepih motiva.

U junu 1918. bio sam teško ranjen na Piavi u Italiji, tako da sam prevrat dočekao u ratnom invalidskom domu u Badenu kod Beča.

Kako je u međuvremenu osnovana Jugoslavija, a ja sam po roditeljima bio zavičajan u Osijeku, preselio sam se u novembru 1918. u Osijek.

Iz praktičnih razloga nisam se posvetio umjetničkom, nego trgovačkom pozivu, te sam kroz gotovo 30 godina bio u dobrom namještenju kao njemački korespodent kod »Schichta« u Osijeku. No u slobodnom vremenu posvetio sam se strastveno crtanju pejzaža.

G. 1925. izdao sam svoju prvu mapu »Iz Bosne i Hercegovine« sa 16 originalnih litografija,

- g. 1926. slijedila je mapa »Iz osječke tvrđe« sa 12, a
- g. 1931. mapa »Stari Varaždin« s 12 originalnih litografija,
- g. 1934. mapa »Ozalj« s 8 reprodukcija perocrteža,
- g. 1939. slijedila je mapa »Stari Osijek« sa 28,
- g. 1945. mapa »Stari Osijek« sa 12,
- g. 1949. mapa »Stari Osijek« sa 12 reprodukcija (II. izdanje),
- g. 1952. mapa »Rab« sa 12 reprodukcija,
- g. 1953. mapa »Stari Osijek« sa 12 reprodukcija (III. izdanje),
- g. 1956. mapu »Stari Osijek« sa 12 reprodukcija (IV. izdanje).

Mapa »Stari Osijek« dospjela je u sve zemlje Evrope, i koliko mi je poznato i u neke zemlje druga 4 kontinenta. Naše gradsko pretstav-



Jovan Gojković

ništvo obično ovu mapu poklanja stranim uglednim gostima, političkim ličnostima i drugima, koji naš grad svojim posjetom počašćuju.

G. 1949. ja sam se rastao od komercijalne službe i došao u ovdašnji muzej, gdje mi je povjerena galerijska zbirka. G. 1952. zbirka se osamostalila, kao »Galerija slika u Osijeku«, a uprava njena povjerena je meni. Još danas se tu nalazim.

Moje prve pobude u crtanju zahvaljujem svojoj pokojnoj majci, zatim učitelju osnovne škole u Beču Rudolfu Tauchmannu, koji je mnogo strpljivosti imao s nama deranima, zatim knjizi »Perspektiva prema pri-

rodi« od A. Gruber-Ravensburga i svojem marljivom crtanju u prirodi. Uz to sam pročitao mnoge knjige o umjetnosti».

Ovaj kratak i jezgrovit »Curriculum vitae« napisao je pok. Gojko-
vić na njemačkom jeziku, kad je izlagao s Brankom Kovačevićem svoje
radove na izložbi u Nürnbergu, u maju 1956. g. U popisu mapa koje spo-
minje, treba dodati da je i g. 1941. izišla u malom formatu još jedna mapa
»Stari Osijek« s 12 perocrteža.

Ovoj vjernoj, u lapidarnom stilu izraženoj autobiografiji dodajemo
još dva pasusa, koja je sam o sebi napisao drugom prilikom.

»Moj odnos prema mojim poslodavcima i obratno bio je od prvog
dana mog zaposlenja do danas uvijek srdačan, nikada nisam nailazio na
poteškoće« i »okupaciju sam kao Srbin-Jugosloven dočekao sa zebnjom
i mržnjom. Otac mi bude hapšen, a mati se razboli i od žalosti malo iza
toga umre«.

II.

Jovan je imao dva svijeta u kojima je živio, a to se naslućuje u
prvi mah iz njegovih riječi, kad govori o svom rancu, u kome se nalazila
bilježnica za skice, kad govori o beskrajnoj radosti, što je postao poljski
crtič i kad spominje mnoštvo lijepih motiva, koje je našao putujući kao
vojnik kroz pokrajine i ratišta austrougarske monarhije. To je bio njegov
pravi svijet: svuda tražiti i nalaziti motive, da bi ih prenio na papir. Takav
je bio i kao vojnik i kasnije kao službenik u komercijalnoj struci i na
koncu kad je bio u muzejskoj i galerijskoj službi. Bio je esteta, profi-
njenih misli i osjećanja, ali nije umio drukčije nego da olovkom, perom i
kičicom izrazi onu neugasivu vatru oduševljenja, koju je doživljavao
svuda pri susretima s lijepim motivima u prirodi, u gradu ili na selu.

I u drugom, realnom, praktičnom svijetu, u kome se kretao snalazio
se dobro. Uzoran kao muž i otac, a u službi, kako sam kaže, nikad nije
imao poteškoća, uvijek je nailazio na srdačne odnose. I te ga riječi dobro
ocrtavaju kao čovjeka. Bio je naime skroman, na svakom radu i položaju
savjestan i pedantan, a u odnosu prema ljudima iskren i srdačan. K tome
ga je odlikovao smisao za zdrav humor i autoironiju. Uza sve svoje uspje-
he, nikad se nije smatrao veličinom, a vrijednost drugih umjetnika nikad
nije umanjivao. To je pogreška i nedostatak kulture mnogih umjetnika,
da djelo drugih umanjuju, a ne znaju zakone psihologije, koja veli, da je
to potsvjesna težnja, da kudeći druge istaknu svoju vlastitu važnost i
superiornost nad njima.

Njegova ostavština je veoma velika, obuhvaća preko 3.000, što crte-
ža, olovkom i perom, što laviranih crteža, te akvarela i pastela. Točna
evidencija o cijeloj ostavštini još ne postoji, ali je sigurno, da je ona dosto-
jan predmet proučavanja koliko s umjetničkog, toliko s dokumentarnog
stanovišta.

Po tehnici on je grafičar i akvarelista, a po motivima pejzažista i
slikar gradske i seoske arhitekture. Portreta i genre-slika nema u njego-
vom opusu, osim izuzetno. Kroz svoja djela govorio nam je dakle o svojim
opažanjima u prirodi ili u ljudskim naseljima. Najveći broj djela nosi
motive osječke prirode i osječkih ulica i kuća. Velik je majstor u otkriva-
nju nenametljivih ljepota ravnica, polja i šuma, koje Osijek okružuju i

neumoran je majstor u prikazivanju ljepota vječne pratilice Osijeka, Drave, u svako godišnje doba i u svakom dnevnom osvjetljenju. Bezbrojni su štimunzi, koje je šecući obalama Drave osjetio i misaono stavio na papir. Njegovo ushićenje često se zaustavljalo i na kojem detalju u prirodi, jer je studirao fizionomiju grmlja, drveća, travki. U arhitekturnom svom slikarstvu pretstavio nam je najljepše, nastarije ili najimpozantnije zgrade Osijeka, no isto tako i barokne i bidermajerske detalje, kao visoke krovove, skladne kapije, prozore s kićenim rešetkama ili tihiu poeziju starih osječkih dvorišta.

Kako je proputovao gotovo cijelu Jugoslaviju, jedva ima pokrajine, u kojoj ne bi bio i iz koje ne bi donio u svojoj torbi nacrtanih motiva. S puta se obično javlja, »marljiv sam kao mrav«, ili »dao sam se na posao« ili »ovdje ima beskrajno mnogo božanstvenih motiva«. Stoga u njegovom opusu nalazimo osim spomenutog još i motiva iz Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Srbije i Vojvodine, a posebno mnogo iz cijelog našeg primorja. I po više se puta navraćao za vrijeme godišnjeg odmora na Rab, Hvar, Korčulu, Split, Dubrovnik i Kotor, a posjetio je i donio motiva i iz južnog primorja, iz Budve i Ulcinja.

U toku 40 godina njegova života i rada u Osijeku često ga nalazimo u katalogima osječkih izložbi. Već g. 1924. kad mu je tek bilo 26 godina starosti, on prvi puta nastupa u javnosti s ovećom izložbom svojih radova u zajednici s Ivanom Rochom. Iznenaduje, da je tada izlagao 47 što perocrteža, što akvarela i da je njima obuhvatio nesamo veliko bogatstvo, već i zreo i upravo vidovit izbor motiva, jer tu nalazimo osim motiva, kojih još i danas vidamo u Osijeku i takove, kojih danas više nema, a bili su i te kako karakteristični za historiju Osijeka, na pr. motiv starih bedema oko tvrđe, vodenice na Dravi, staru solaru i dr. Bilo je motiva i iz okolice Osijeka, kao iz Erduta i Orahovice; osim toga iz Samobora, Varaždina, iz Like, iz Bakra, vjetrenjače iz Banata i t. d. Iznenaduje i uspjeh, koji je postigao na toj prvoj većoj izložbi svoje mladosti, da je naimenovano gotovo sve slike prodao. Iste godine 1924. izlagao je u jesen po drugi puta na izložbi, koju je organizovao Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku; u istoj organizaciji bile su izložbe i god. 1926. i 1927. na kojima je Gojković također bio zastupan svojim radovima; g. 1928. izlagao je prilikom izložbe Udruženja zagrebačkih grafičkih umjetnika u Osijeku; g. 1929. na izložbi likovnih umjetnika u Osijeku; g. 1932. na Izložbi osječkih slikara i kipara, koju je organizovalo Društvo za unapređenje nauke i umjetnosti u Osijeku; g. 1935. na Izložbi likovne sekcije Društva za unapređenje nauke i umjetnosti; g. 1940. izlaže na Proljetnoj reprezentativnoj izložbi likovnih umjetnika u Osijeku; g. 1946. na Izložbi slika osječkih likovnih umjetnika. God. 1953. izlaže u zajednici s Josipom Leovićem 40 svojih radova, crteža i akvarela, među kojima dominiraju motivi iz Osijeka s vrlo dobrim karakteristikama našeg riječnog pejzaža i gradske arhitekture; tu su bile Gojkovićeve omiljene stare vrbe, ribarske barke, dereglije za pijesak, jesen na Dravi, Splavarska ulica u g. gradu, brodice na Dravi, Zimska luka, Veslački dom, donjogradsko пристаниšte i dr., a također motivi iz tvrđe i vedute raznih dijelova grada. Od ostalih gradova najviše su tada bili zastupani Sarajevo, Ljubljana, Dubrovnik, Kotor, Budva, Ulcinj i t. d. G. 1956. sudjelovao je na Drugoj proljetnoj

izložbi osječkih likovnih radnika. Na svim tim izložbama otkrivalo se jasno, da on na osječkim, kao i na svim drugim motivima sa svojih putovanja dosljedno sprovodi misli o raznolikosti tipova kuća, ulica, trgova i čitavih naselja u odnosu prema specifičnosti prirode jednoga kraja.

God. 1925. dakle još u mladosti, izlagao je na »Prima esposizione Fiumana internazionale di belle arti«, na kojoj je bio nagrađen; god. 1927. poslao je svoje radove na natjecanje u Kunstschule u Berlin, gdje mu je nagrađen crtež »Stara vrba«. Drugom nekom zgodom poslao je svoje radove i na internacionalnu izložbu u Moskvu.

I domovina odala mu je lijepo priznanje god. 1957. kad je odlikovan ordenom rada III. stepena zbog svojih zasluga na umjetničkom polju.

God. 1933. izdao je Gojković seriju karata »Stari Osijek«, a to su bile prve razglednice osječkih starina u tehnici perocrteža. Kako su kroz niz godina izlazile njegove mape starog Osijeka i spomenute razglednice, to je on svojim umjetničkim radom, a ujedno i propagatorskim za osječke starine, prodro u gotovo sve kutiće i domove Osijeka i s tim mnogo pridonio razvijanju smisla za starine u ovome kraju. Kako je bio i vrlo darežljiv, te je prijatelje i znance znao darivati svojim slikama i crtežima, teško da će se ikada više u potpunosti dati evidentirati cjelokupni njegov rad.

Dao je izvanredno uspjele i skladne ilustracije romanima Jagode Truhelke: »Zlatni danci« (Zagreb, 1942), »Gospine trešnje« (Zagreb, 1943.) i »Crni i bijeli dani« (Zagreb, M. H. 1944.), a to su tri najljepše knjige, koje dosad postoje u omladinskoj lijepoj književnosti, a prikazuju patrijarhalni život starog Osijeka u prošlom stoljeću.

Gojković je veoma često surađivao sa svojim motivima u osječkim dnevnicima i časopisima, tako da je i na ovaj način vršio uspješnu propagandu. Njegove motive naći ćemo i u »Die Frau«, »Die Neu Ordnung«, u »Hrvatskom listu« i u »Glasu Slavonije«. Suradivao je i u »Hrvatskoj pčeli«, gdje je dao nekoliko ukrasnih sličica za inicijale. Motive njegove donosi i zagrebački »Svijet«, »Danica« i »Vjesnik«; zatim »Vinagorski glasnik« u Vinagori (Hrvatsko Zagorje) donosi niz izvanredno preciznih crteža stare crkve i onoga kraja; njegove motive možemo naći i u beogradskoj »Politici«, »Grafičkom radu« i »Invalidu«, u sarajevskom »Oslobođenju« i novosadskom »Magyar Szö«.

Gojković je imao neobično mnogo smisla za starine i zato je bio dugogodišnji, aktivni i gorljivi član osječkog društva prijatelja starina »Murse«. Njegovoj mapi »Ozalj« napisao je predgovor i historijat sam Emilij Laszowski, jer je cijenio dokumentarnu preciznost izrade motiva, a prof. Đuro Szabo mnogo je cijenio Gojkovića kao velikog propagatora kulturno-historijskih spomenika širom Jugoslavije.

Davna želja Gojkovića da napusti trgovačku službu ispunila mu se g. 1950., kad je nastupio službu u muzeju. Tada se smatrao neobično sretnim, jer je vjerojatno tokom vremena sve teže podnosio život u dva toliko oprečna svijeta, kao što je bio umjetnički i trgovački. Povjerenu mu zbirku slika i kipova uređivao je velikom pedantnošću, a prilikom brojnih njenih seoba brinuo se pravom očinskom brigom za nju. Bio je on krasan primjer čuvara dragocjene umjetničke zbirke, koji je uvijek i u svakoj situaciji osjećao potpunu odgovornost za tu zbirku i pred pro-

šlim i budućim generacijama, a za velike majstore, čija su djela zastupana u toj zbirci, osjećao je duboko poštovanje. — Kad se zbirka osamostalila g. 1953., on je postao upravitelj Galerije i izvršio reprezentativni postav najvrednijih ulja starijih i novijih majstora, koje je galerija tada posjedovala. Tom je prilikom izdao, upravo prema tadašnjem postavu, privremeni katalog tih ulja. U Osječkom zborniku sudjeluje g. 1954. s prilogom »Posljednje vodenice na Dravi« i g. 1956. s prilogom »Djela stranih slikara u posjedu Galerije slika u Osijeku.« U galeriji održao je brojna predavanja o umjetnosti, a isto tako vodio je grupe posjetilaca kroz dvorane. Ako se uzme u obzir, da je to neke vrsti pedagoški rad, onda treba napomenuti još i to, da je još g. 1948., u Tvornici sapuna, održao 4-mjesečni tečaj crtanja za radničku djecu te tvornice i na završetku dobio osobito priznanje za taj svoj rad. — I tako bi se dalo nanizati još dosta primjera njegove savjesnosti, marljivosti i socijalnog osjećanja prema sredini u kojoj je živio.

U Gojkovićevoj snažnoj ličnosti imamo opet jednom primjer, kako je njegovo djelo veće nego on sam. Njega u našoj sredini više nema, ali njegovo djelo ostaje i nama i budućim generacijama.

25. XI. 1957. Gojković je umro u osječkoj bolnici nakon dvomjesečnog liječenja. Otišao je u septembru na godišnji odmor zdrav i pun elana za umjetničko stvaranje, a vratio se bolestan prekinuvši svoj godišnji odmor. Imao je namjeru, da u novembru te godine upriliči samostalnu izložbu svojih radova, no ta mu se namjera nije ostvarila.

Budući da je ostavio točan plan i izbor radova koje je želio izlagati, njegova se namjera mogla ostvariti u novembru 1958. zahvaljujući pomoći koju je pružila u toj stvari njegova udova, kao i zalaganju direktora Galerije druga Dodigovića i njegovog tehničkog pomoćnika druga Markovića.

Premda je ta izložba po svojim eksponatima (u akvarelu i laviranom crtežu) bila ograničena na njegovu posljednju fazu djelatnosti, ipak je pokazala, da su opet Osijek i Drava dominirali među motivima, ali da je bilo i obilja motiva, crpljenih na putovanjima širom Jugoslavije. Izložba je bila samo isječak njegova stvaranja, a ipak je otvarala vidike u bogatstvo umjetničkog nadahnuća, dubokih emocija i oštarih opažanja. Ako pomislimo, da smo na toj izložbi mogli Gojkovića pratiti u jednom razdoblju njegova života kroz nekoliko naših pokrajina, onda si možemo zamisliti, što će značiti cijeli bogati opus jednom onima koji će tek doći, budući da se u tom opusu odrazuju impresije umjetnika kroz karakteristike vremenskog razdoblja, u kome je živio.

Nije lako dati sintezu jednog tako bogatog umjetničkog talenta, koji doduše nije nikao na našem tlu, ali je ovdje stvorio svoje životno djelo. Možda baš zato što je mladost proveo u Beču, on je imao dovoljnu svježinu, distancu i oštrinu zapažanja, da nam nakon svog povratka u očevu domovinu jasno, precizno i lucidno ukaže na ljepote i karakteristike našeg jugoslavenskog pejzaža i na impozantan niz tipičnih ili specifičnih kulturno-historijskih spomenika u tom pejzažu.

Naslućujemo, da je veoma mnogo estetskih pobuda ponio sa sobom iz Beča, toga umjetničkog grada »par excellence«, a došavši u Osijek našao je ovdje tradiciju osječke crtačke škole, upoznao se na izložbama i

u domovima s radovima Hötzendorfa i Waldingera i osjetio duhovnu srodnost s njima.

Jedan od Gojkovićevih kritičara usporedio ga je s Jurjem Klovićem, što na prvi mah začuđuje, ali imao je pravo, jer je s time htio istaći Gojkovićevu minijaturnu preciznost u perocrtežima. U mnogom pogledu možemo Gojkovića smatrati misaonim lirikom, pa ga donekle usporediti s pjesnikom Domjanićem, jer u njihovim mislima osjećamo istu često vazдушnu lakoću, profinjenost i nježnost, a obojica su voljela cvijeće, prirodu, starinu, otmjenost i patinu vremena, premda Gojković nema one izvjesne dekadentne elemente, koje ima Domjanić. Ma da je Gojković volio muziku i najviše se zanosio Chopinom, opet možda ima u njemu više mocartovskog u nepresušnoj svježini i dragosti, gotovo kićenosti njegovih motiva.

Već danas više nema objekata u Osijeku, koje je Gojković prije tri, četiri decenija precizno i ljupko fiksirao svojim crtežima (stara solara, tvrđavski bedemi, »kameni križ«, vodenice na Dravi, cestarska kućica na beljskom drumu i dr.), a koliko će vrijediti njegov rad nakon mnogo više decenija, kad će mnogi značajni objekti ili starine nestati nesamo tu oko Osijeka nego širom Jugoslavije, to još ne znamo, ali možemo naslutiti. Zaista velika ostavština njegova mogla bi jednom biti impozantan, estetičan, a ipak vjeran, dokumenat epohe u kojoj je živio i stvarao.

JOVAN GOJKOVIĆ

(1898—1957)

Jovan Gojković war Graphiker und Aquarellist, der 40 Jahre hindurch emsig die schönsten Motive in der Landschaft und im Stadtbilde von Osijek und seiner Umgebung zeichnete und malte. Schon als ganz junger Mann veranstaltete er mit großem Erfolg eine Ausstellung seiner Bilder, worunter es bedeutende Motive alter Gebäude aus der Barock- und Biedermeierzeit gab. Gojković liebte diese Motive und begeisterte sich unzählige Male daran und schuf Mappen »Alt Osijek« in einigen Auflagen, die immer vergriffen wurden.

Hätte er nichts anderes geschaffen als diese mit der Feder gezeichneten Veduten des alten Osijek oder die stimmungsvollen weichen Aquarelle der mit Weiden und Pappeln bewachsenen Landschaft an der Drau, so hätte er sich schon damit unserem lokalen Denkmalschutz gegenüber ein bedeutendes Verdienst erworben.

Seine Federzeichnungen alter oder charakteristischer Häuser und Gebäude in Osijek, deren Details er auch als selbständige Motive gab (z. B. alte hohe Dächer, hübsche Portale, Fenster mit Ziergittern u. dergl.) sind nicht nur reizende und stimmungsvolle Bilder sondern auch getreue Zeugnisse baulicher Objekte, die sich wohl auch zum Studium alter Architektur eignen. Auf diese Weise darf Gojković als ein großer Propagator des geschichtlichen Erbes auf unserem Boden angesehen werden, oder als ein bedeutender Pädagoge, der seine Zeitgenossen in seiner eigenen und liebenswürdigen Art für Heimatgeschichte und Heimatsliebe zu erziehen suchte.

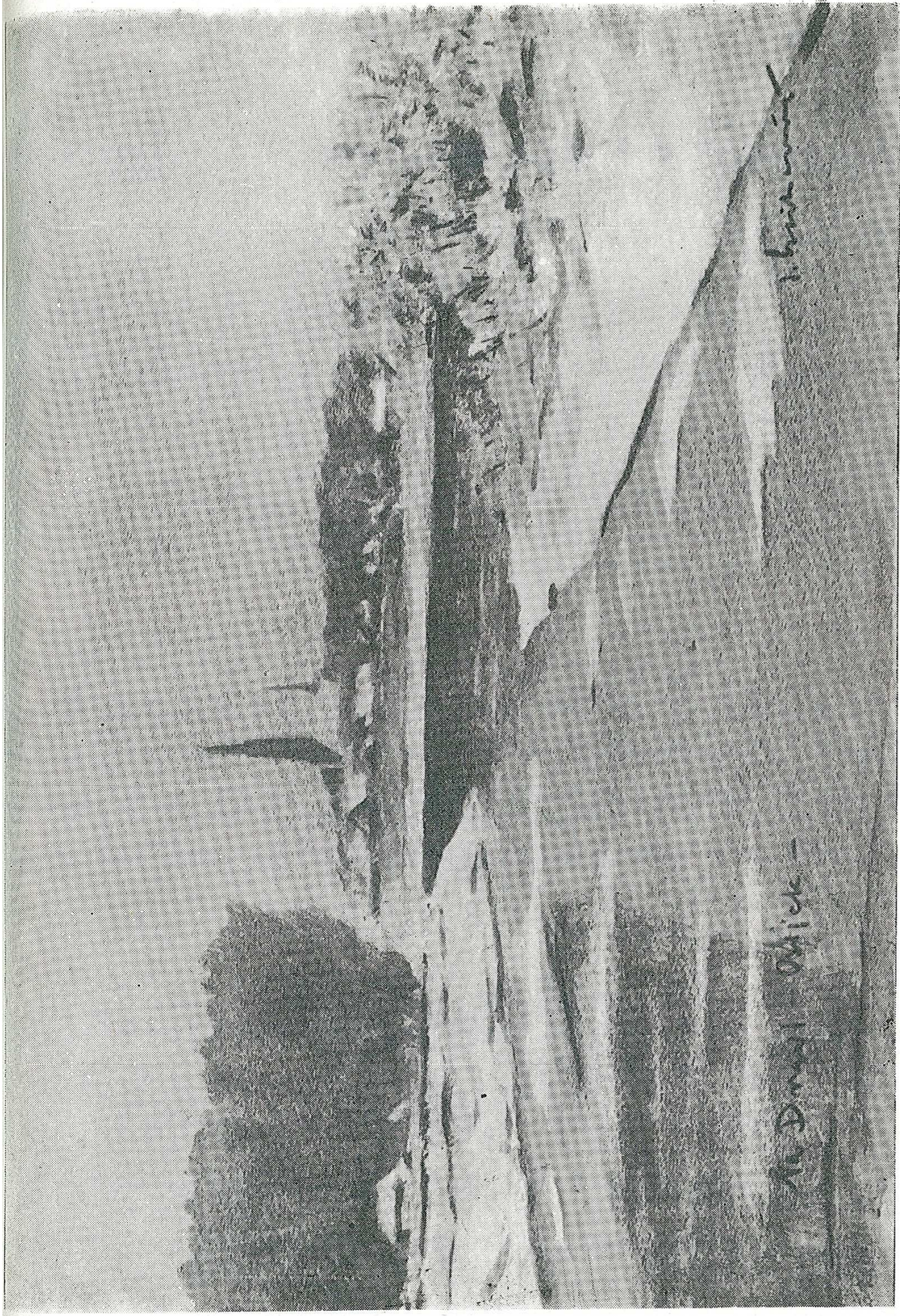
Es ist wohl wahr, daß die Stadt Osijek, die Landschaften an der Drau und die umliegenden Dörfer als Motive in Gojković's Gesamtwerk geradezu dominieren, aber es wäre irrig zu denken, daß andere Motive darin nicht vorhanden seien. Da ihn seine Dienst- oder Urlaubsreisen fast in alle Teile Jugoslaviens geführt hatten, und er niemals gleichgültig an Naturschönheiten oder merkwürdigen Baudenkmalern vorbeiging, so brachte er aus allen diesen Gegenden in seinen Zeichenmappen und Malbüchern zahlreiche Skizzen und Aquarelle mit.

Da in seinem über 3.000 Stücke zählenden Lebenswerk fast alle Gegenden Jugoslawiens vertreten sind, so kann man ruhig behaupten, das dieses Werk eine Einheit bildet, in der man die vielfältigen Wechselbeziehungen zwischen Natur und menschlichen Siedlungen in Jugoslawien, malerisch oder präzise, veranschaulicht findet.

Gojković nahm an vielen Ausstellungen in Osijek teil und erntete immer Beifall. Auch auf ausländischen Ausstellungen konnte man ihn treffen, so z. B. 1925 auf einer internationalen Ausstellung in Fiume (damals zu Italien gehörig); 1927. auf einem Wettbewerb in der Berliner Kunsthochschule, wo er einen Preis für seine Zeichnung »Alte Weide« erhielt; auf einer internationalen Ausstellung in Moskau; und zuletzt 1956 im Universa-Haus in Nürnberg.

Im Herbst 1957 kam Gojković plötzlich von seiner Urlaubsreise krankheits halber heim und starb nach zwei Monaten am 25. November im hiesigen Krankenhaus.

Im November 1958 konnte man eine posthume Ausstellung seiner Werke veranstalten und zwar tatsächlich nach seinem Plan und nach seiner Auswahl, die er kurz vor seinem Tode getroffen hatte. Sie offenbarte uns wiederum Gojković's ästhetischen Sinn und scharfes Beobachtungsvermögen und die zahlreichen Aquarelle und lavierten Zeichnungen erzählten anschaulich von der Schönheit jugoslawischer Landschaft und von interessanten Architekturen, die sich in der Vergangenheit Jugoslawiens so vielfältig und kontrastvoll entwickelt hatten.



Motiv iz Osijeka

Foto Mikas

Motiv iz Samobora

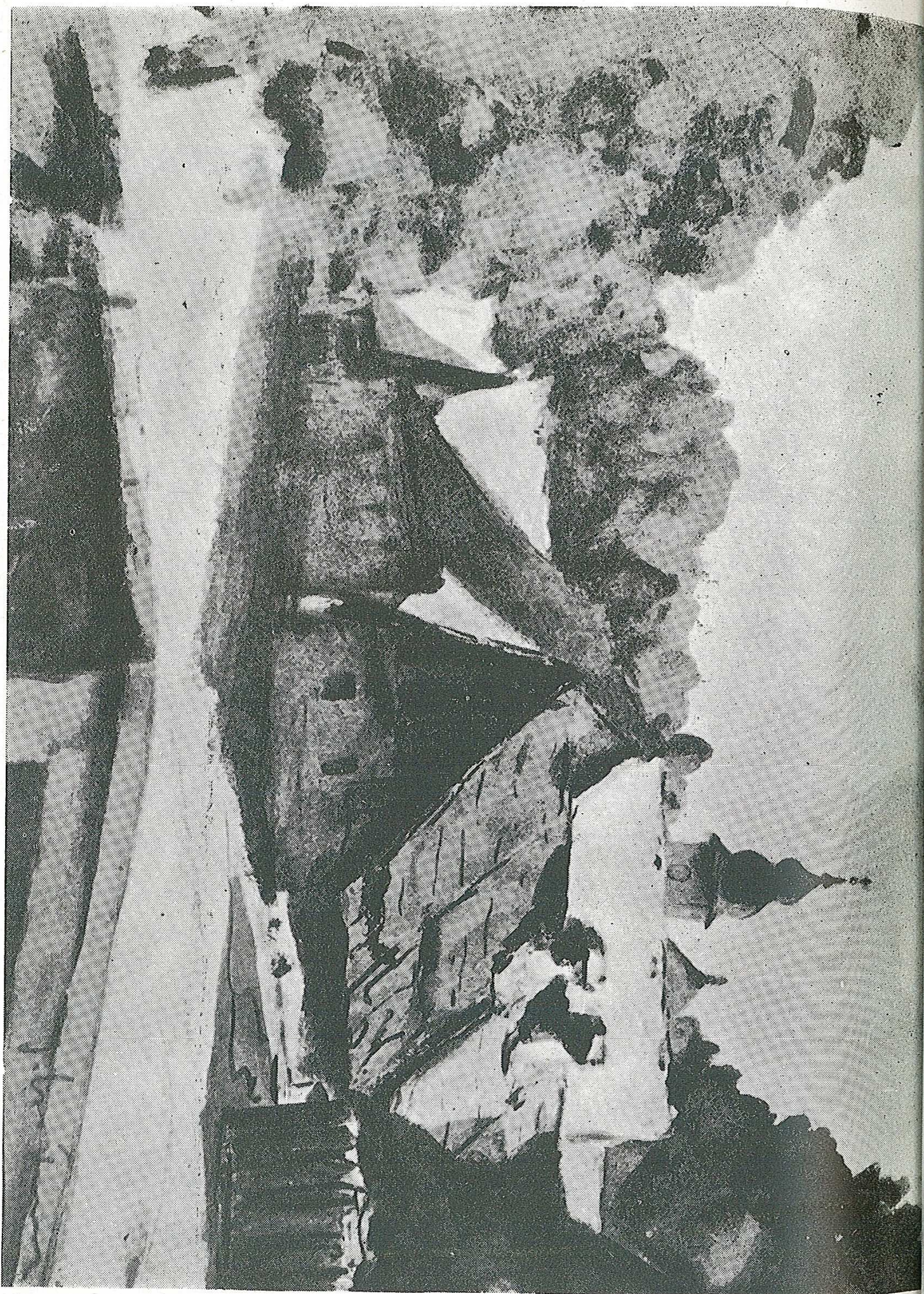
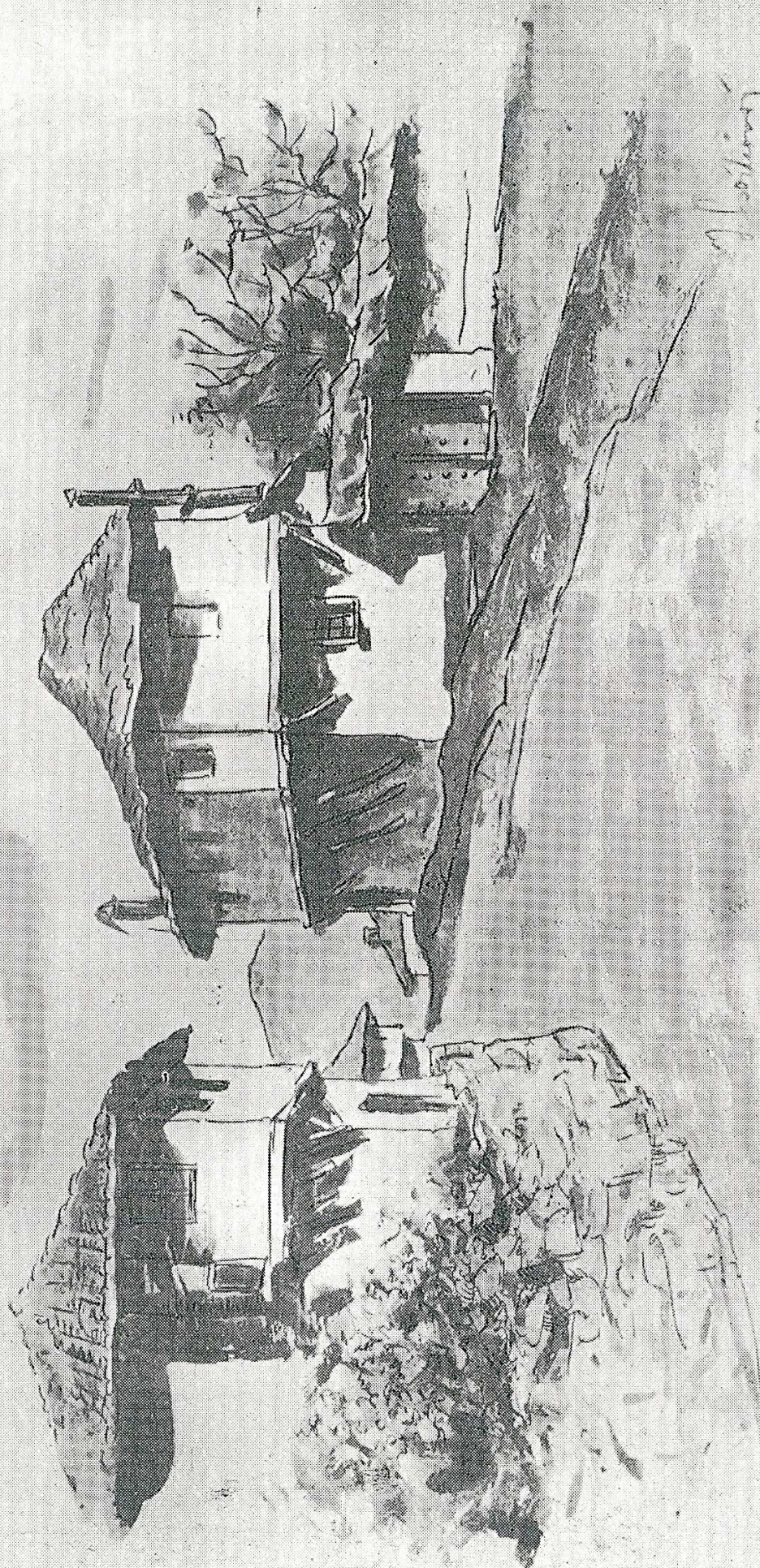


Foto Mikas



Ohrida 7/9. 1934.
J. Mikas

Motiv iz Ohrida

Foto Mikas